

Zinner Tibor

Adalékok az öt semmisségi törvényhez

1989 tavaszán a két társelnök mellett huszonhat jogász és kilenc történész tett esküt Németh Miklós¹ miniszterelnök előtt, azért, hogy tényfeltárásával elősegítse a második világegést követő jogszolgáltatás(?) törvénysértéseinek felszámolásával összefüggő jogalkotást, majd törvényhozást.² Így vették érdemben is kezdetüket Magyarországon a semmisségi törvényekhez vezető események. A honatyák az első, az 1989. évi XXXVI. törvényt 1989. október 20-án,³ majd a másodikat, az 1990. évi XXVI. törvényt 1990. március 14-én⁴ fogadták el. Már a szabadon választott országgyűlésben szavazták meg, majd hirdették ki az 1992. évi XI.,⁵ a 2000. évi CXXX.⁶ és a 2016. évi LVI. törvényeket, ez utóbbi június 16-tól volt hatályos.⁷ Négy, és a negyediket módosító újabb, immár ötödik semmisségi törvény vált szükségessé annak megszüntetéséhez, amit 1945–1989 között a nemzetalkotókkal szemben a jog megcsúfolásával, az emberi szabadságjoguk megtiprásával elkövettek. Az első két semmisségi törvény megalkotásához egyetlen feltétel kellett: az országot még vezető erőcsoport is ekképp lássa a történeteket. Ne ürügyekkel, hanem az elődök politikai gyakorlata – benne büntetőpolitikája – rémségeivel szembenézve számolja fel a múlt terhes örökségét. Ne részleges vagy közkegyelmekkel, hanem másképp nyújtson jogi, erkölcsi és politikai elégtételt az ártatlanoknak, avagy gyakorta már csupán az utódoknak. S nem

¹ A tanulmányban említett személyek teljes nevét kizárólag az első alkalommal közlöm, kivéve a gyakoribb és azonos vezetéknevvel rendelkezőkét.

² Bizottság a koncepciók perek felülvizsgálatára. *Magyar Nemzet*, 1989. április 27. 4.

³ 1989. évi XXXVI. törvény az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról.

⁴ 1990. évi XXVI. törvény az 1945–1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról.

⁵ 1992. évi XI. törvény az 1963 és 1989 között elkövetett egyes állam és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításáról.

⁶ 2000. évi CXXX. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmissé nyilvánításáról.

⁷ 2016. évi LVI. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról szóló 2000. évi CXXX. törvénynek a semmisség igazolása iránti eljárás hatékonyabb működése érdekében szükséges módosításáról.

volt mellékes, hogy mindezt az új, formálódó politikai hatalmi erők és a meghurcoltak társadalmi szervezetei támogassák.

Az állampolgárokkal szemben elkövetett törvénytelenségek a rendszer jellegéből fakadtak. 1956 őszéig a Gerő Ernő és Rákosi Mátyás nevével fémjelzettből, majd Kádár János hatalomra juttatását követően minden ugyanott folytatódott. Nem azok voltak a bűnösök, akiket utóbb felmentettek a vádak alól, eljárási vagy végrehajtási kegyelemben részesítettek. A Magyar Kommunista Párt és jogutódai teremtette diktatúra állama ugyanis nem nekik, hanem önmagának bocsátott meg ezekkel a kegyelmi intézkedésekkel, hisz a korábbiakban nem bűnösöket, hanem ártatlan embereket marasztaltak el. És nem kevesen ki is maradtak a kegyelmi intézkedésekből. Holott kárvallottjai voltak annak, hogy a büntetőbíróságok büntető- vagy katonai tanácsai 1944. december 22. és 1989. október 20. között ártatlanul ítélték el őket, fosztották meg életüktől, szabadságuktól. A törvénytörő ítéletek esetükben nem maradhatnak hatályban. A meghurcolt személyeknek vagy hozzátartozóknak ezért joguk van/volt ahhoz, hogy elérjék az egykori határozat felülvizsgálatát, hatályon kívül helyezését, megsemmisítését. Az is közismert, hogy az évtizedek során hasonlóképp meghurcolták a jogászokat, bírákat, ügyészeket és ügyvédeket, valamint a munkájukat segítőket.⁸

Arra nincs példa, hogy egy főként külső erőhatalom révén a „népi demokráciák” élére állított politikai elit az Elbától keletre jogpolitikájában és a mindennapok során érdemben eltérhetett volna a moszkvai elmélettől és gyakorlattól 1945 után. A változásokhoz az is szükséges volt, hogy azok előbb a Szovjetunióban következzenek be. Így nem véletlen, hogy amikor Moszkvában lezajlottak az 1930-as évekből nagy törvénytörő büntetőeljárások ellenperei, a meghurcolt személyeket felmentő ítéletek Mihail Szergejevics Gorbacsov hatalomra kerülése után, hasonló fordulat következett be Kelet-Közép-Európában is.

Magyarországon ez a folyamat belső erőtartálékokkal is rendelkezett, a tartalmát tekintve azonban nem az 1944/1945 fordulójához nyúlt vissza. Előbb nem a többpárti társadalmi berendezkedést felszámoló, sztálini típusú diktatúra jogkövetkezményeit óhajtotta reparálni, hanem kezdetben az 1956 novemberétől létrejött hatalmi rendszer legitimációját vette górcső alá. A nemzetközi helyzetben és Magyarországon bekövetkező változások lehetőséget teremtettek a kádári megtorlás jogkövetkezményeinek felszámolására, az érdemi döntések 1988 nyarától érzékelhetők Vásárhelyi Miklós 1987. novemberi kezdeményezést követve.

1986-tól folyamatos igényként jelentkezett határokon belül és kívül az úgynevezett '56-os elítéltek ügyének rendezése. Grósz Károly kormányának a mentesítéssel összefüggő előterjesztés elkészítéséről 1988. augusztus 11-én született határozatával kezdetét vette

⁸ ZINNER et al. 2005.

a megtorlás során életüket vesztek földi maradványainak azonosítása. A történetekre hatott a – tavasztól szerveződő és hivatalosan június 6-án létrejött – Történelmi Igazságtétel Bizottsága (a továbbiakban: TIB) július 20-ai állásfoglalása a politikai perekről, illetve az igazságügyi tárca szándéka, amely szerint a bizottsággal együtt kíván működni.⁹ A Magyar Szocialista Munkáspárt (a továbbiakban: MSZMP) Politikai Bizottsága (a továbbiakban: PB) 1988. november 29-én határozott „a Nagy Imre és társai perében, valamint az 1956-os ellenforradalmi események miatt halálra ítétekkel kapcsolatos kegyeleti kérdések rendezéséről”.¹⁰ Ezt követhette a törvénytelenül elítéltek rehabilitációjának követelése, immár nem csupán az ’56 után, hanem az előbbi évtizedekben elmarasztaltak esetében is.

A semmisségi törvények elválaszthatatlanok a mindenkori politikai helyzettől. Azt követően, hogy az igazságügyi tárca vezetője, Kulcsár Kálmán hazatért az Amerikai Egyesült Államokból, sikeres tárgyalást folytatott Fejti Györggyel, az MSZMP Központi Bizottságának (a továbbiakban: KB) „illetékes” titkárával, és ekképp egyfajta előzetes jóváhagyással kezdődött meg az 1946–1960 közötti időszak igazságszolgáltatásának bűneit feltáró érdemi tevékenység előzetes szervezőmunkája.¹¹ Az időhatár két irányban módosult utóbb: visszanyúlt 1945-höz, a záró időpont 1963 áprilisa lett. Az idő tájt fel sem merülhetett, hogy a kutatás végső időhatára későbbi esztendő legyen. Az úgynevezett ENSZ-kegyelem utáni korszak politikai elítélteinek ügye ekképp maradt el, és törvényszerűen vezetett a harmadik semmisségi törvényhez a rendszerváltoztatás után.

A miniszterelnök – a hivatalos pártálláspont megszületését megelőzően – a „saját nevében” az 1989. január 8-án tartott kormányülésen az igazságügyi tárca vezetőjét felhatalmazta, hogy Kulcsár – miután egyeztetett a legfőbb ügyésszel és a Legfelsőbb Bíróság elnökével is – az országgyűlési képviselőket a törvénytelen büntetőperek felülvizsgálatára vonatkozó elképzeléseiről eredeti elgondolásainak megfelelőképp tájékoztassa.

Pozsgay Imre népfelkelésnek minősítette ’56-ot a Kossuth Rádió *168 óra* című műsorában, 1989. január 28-án. Az MSZMP PB 1989. február 7-én, a KB február 20–21-én tartott ülésén tudomásul vette az előterjesztéseket. A kormány február 22-én határozott a jogász-történész tényfeltáró bizottság társelnökeiről. A múlt terhes örökségét felszámolni óhajtó mozzanatsorok visszafordíthatatlan folyamatba torkolltak. Az első négy semmisségi törvény jogi természete kellőképp feltárt.¹² Keletkezésükhöz hasznos adalékok fűzhetők, amelyek egyúttal látéletet adnak arról a korszakról.

⁹ ZINNER 2002: 16–17.

¹⁰ PAJCSICS 1993: 80.

¹¹ KULCSÁR 1994: 287.

¹² KIRÁLY 1994; 2005. A kiegészítést a professzor 2004-ben vetette papírra.

**Az első semmisségi törvény,
az 1989. évi XXXVI. törvény**

Noha Kádár és köre érdemi politikai pályája 1988. május 20–22-én az országos értekezleten elhatározott személycserékkel lezárult, mégis Kádár halála utóbb elhomályosíthatta azt a tényt, hogy ugyanazon a napon, 1989. július 6-án mentette fel a vádak alól Nagy Imrét és társait a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Szilberek János vezette Elnökségi Tanácsa. Ugyanakkor ennek az ítéletnek alapvető jelentősége lett az első semmisségi törvény szempontjából. 1989. szeptember végén interjút adott Dornbach Alajos ügyvéd, a TIB jogi szakértője a *Magyar Nemzet*nek. Kijelentette:

„[A] TIB vezetése egyet kell értsen a kormány ama álláspontjával, hogy az 1956 utáni megtorlási korszak pereit közül egyedül Nagy Imre és társai ügyében történjék meg az egyedi felülbírálás, mert az ennek során hozott legfelsőbb bírósági döntés alapján egy generális törvénnyel az összes többi ügyben is megsemmisíthető az ítélet. A törvényi megsemmisítés pedig teljes egészében azonos és egyenértékű az egyéni felülvizsgálattal. Minden érintettet – már csak az időtakarékosságra való tekintettel is – arra kérünk: ebbe a megoldásba nyugodjon bele.”

A TIB a kormány mögé állt, és a Földvári–Kulcsár-féle megoldást, az „ártatlanságra” hivatkozást szorgalmazta.¹³ „Követelésünk az is – szögezte le Dornbach –, hogy az ítéletet hozó bíróság az érdekelt vagy hozzátartozója kérelmére igazolást adjon ki arról, hogy az elítéltetés a törvény hatály alá esik, és a rendelet az ártatlanság okából a bírói ítéletet megsemmisítette.”¹⁴

Jogpolitikai egyetértés született a politikai erők között. A nyári per a vádlottakat bűncselekmény hiányában felmentette a korábbi vádak alól, ekképp a megtorlás során a további, huszonzatezerrel is több jogerősen elítélt meghatározó hányada sem követhette el a vádiratokban sorjázott bűncselekményeket az idő tájt. Így vált e „pozitív koncepció per” az első, 1989. október 20-án elfogadott semmisségi törvény alapjává. Azokra a személyekre azonban nem terjedt ki hatálya, akiket annak idején köztörvényes cselekmények elkövetésének vádjával marasztaltak el.¹⁵ Az 1989. évi XXXVI. törvénynek ezt az adott politikai helyzetből fakadó hiányosságát orvosolta a negyedik semmisségi törvény 2000-ben.

¹³ A jogász tényfeltárók bizottságát Földvári József, a történészeket Zinner Tibor vezette.

¹⁴ ZINNER 2002: 84–85.

¹⁵ Az 1963. évi 4. tvr. alapján 3480 elítélt szabadult, további 6–800 személy azonban nem nyerte vissza szabadságát. Nekik, főképp a fegyveres harcosoknak az ügyeit köztörvényes büntettként, legtöbbször emberölésként tárgyalták 1956. december 11-e után.

„Az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról” szóló törvény indoklása nem hallgatta el, hogy az 1989. januári értékrend alapján értékelte az „októberi eseményeket” (azaz 1956-ban immár nem ellenforradalom, hanem népfelkelés, de még nem forradalom és szabadságharc volt). Ekképp: a politikai elítéléseknek „nem volt jogalapjuk”. Ebből fakadt, hogy a politikai bűncselekmények és a velük bűnhalmazatban – harci cselekmények során – elkövetett emberölés, rablás, közveszélyokozás vagy személy elleni erőszak miatti elítélés semmissé nyilvánított. A jogalkotó ekképp fogalmazta meg a Dornbach interjújában jelzett ártatlanságot a nem megbocsátástól vezérelt gesztusértékű, hanem a közmegegyezéshez és a társadalmi megbékéléshez vezető úton szükségszerű elhatározásának kinyilvánításával.

A második semmisségi törvény, az 1990. évi XXVI. törvény

Március 31-én lépett hatályba. Megalapozását a tényfeltáró albizottságok tagjai, jogászok és történészek közös munkája tette lehetővé. Itt is hasonlóképp – miként az első esetben – a törvény erejénél fogva, ex lege vált semmissé a múltban kihirdetett jogfosztó ítélet hatálya, a jogalkotó és a törvényhozó bírói mérlegelésre ezúttal sem adott lehetőséget. A törvény preambuluma Kahler Frigyes készítette. Ő vetette papírra az igazságügyi tárcához 1990. február 2-án továbbított gondolatot: „a törvényben foglalt esetekben a bűnöket nem az állampolgárok, hanem az államhatalomnak a sztálinista rendszere követte el”. Érdemben alig módosítottak rajta, nehéz is lett volna.¹⁶

A jogszabály indoklása szerint a bűnügyek garmadája miatt az egyedi felülvizsgálat lehetetlen, mi több, ezeket általában koncepciók jellegűnek tekinti. Ezekben az esetekben azért, mert a politikai hatalom által megrendelt bűnügyek voltak. A büntetőperek drámai végkifejletükkel együtt (egyes valóságelemek ellenére) költöztek voltak, a bűnügyek ítéletei az előre kiválasztott áldozatoknak kikényszerített vallomásain alapultak, és így tovább. Nem véletlen, hogy a korszakhatár kezdete 1945. január 1-je, míg annak vége – miután 1956. november 4. után nem csupán ’56-tal összefüggő, hanem egyéb politikai jellegű büntetőügyeket is tárgyaltak a bíróságok – 1963. április 4-e lett. Mi több, az állam belső és külső biztonsága elleni, az árdrágító és közellátás elleni bűncselekmények mellett a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmény feljelentésének elmulasztása miatti elítéléseket is semmissé nyilvánította.

A még élő, választásra jogosult nemzedékekkel szemben a múltban elkövetett igazságszolgáltatási visszaélések mikéntje a jövőbeni politikai alapállást is befolyásolta. Ezért

¹⁶ ZINNER 2002: 100.

amikor Kulcsár megtartotta hattyúdalát 1990. március 14-én, egyúttal üzent az utódoknak. Tudnia kell mindenkinek, hogy „mire vezet a politikai célzatú igazságszolgáltatás, a kollektív bűnösök keresése, a politikai felelősség büntetőjoggá való konvertálása, a jogellenes jogszabályok alkotása”.¹⁷ A törvény így nem csupán mementő...

Az '56 előtti diktatúra bírósági színjátékait semmissé nyilvánította a törvényhozó, jogi, politikai és erkölcsi rehabilitációban részesítette az áldozatokat. Tény az is, hogy 1989-ben az igazságügyi tárca – mondhatni teljesen törvénytelenül – az egyes korábbi kiemelkedő büntetőperek előzetes tényfeltárását saját magára, valamint az utóbb hivatalból is érintetté váló Legfőbb Ügyészség ügyészeire és a Legfelsőbb Bíróság bíróira bízta. Káros következménye az lett, hogy egyes akár élő, akár elhunyt (netán kivégzett) elítéltek ügyét a törvényességi óvásokat vagy perújrafelvételeket követően ismét tárgyalhatták a bíróságok, felmentve őket az egykori koholt vádak alól, míg mások esetében – akiknek büntetőügyeit számos esetben, tudva tudottan, szántszándékkal elhúzták – a törvény hatálybalépésével erre már nem, „csupán” a semmisség határozatba foglalására volt lehetőség. Ennek a tisztességtelen politikai játszmának esett áldozatul Mindszenty József hercegprímás, Grósz József kalocsai érsek és számos társuk.¹⁸

A harmadik semmisségi törvény, 1992. évi XI. törvény

Az 1990-es választások után várható volt, hogy a korábbi politikai konszenzust – ami a politikai büntetőperekben meghurcoltak ügyében a semmisség megállapításának határidejét 1963. április 4-ében rögzítette – felülvizsgálják. A magyarországi törvénytörő perek történetében ugyanis nem korszakhatár 1963 tavasza, az ENSZ-kegyelem időszaka. Főképp azért nem, mert ezt a terminust a rendszer büntetőpolitikai gyakorlatának folyamatosságában a kényszer szülte. Ekképp aztán hamarosan újból megteltek politikai jellegű vádpontok alapján elítéltekkel a büntetés-végrehajtás objektumai az 1966-os évfordulóra. 1964-től tehát egy újabb, politikai ítélkezési folyamat vette kezdetét. Vajon 1963 a „belső reakció elleni harcban” a külpolitika igényei miatt csupán kényszerszünet volt-e, vagy az úgynevezett „konszolidáció” kezdetének tekinthető-e? Az egyik lehetséges választ a kádári hatalom adta 1970-ben, amikor újabb közkegyelmet hirdetett.¹⁹ Kénytelen-kelletlen.

A Legfelsőbb Bíróság korabeli iratborítóján olvasható: „az 1963. április 4-e után folytatott koncepciós büntető eljárások – melyek koncepciós elemeket tartalmaztak – tisztázására

¹⁷ ZINNER 2002: 100–101.

¹⁸ ZINNER 2009.

¹⁹ ZINNER 1995.

Tanácsadó Munkabizottság felállítását javasolja az IM”.²⁰ A Balsai István igazságügy-miniszter és Solt Pál legfelsőbb bírósági elnök által felkért négy és a legfőbb ügyész javasolta ötödik személy a jogpolitikai háttér feltárása mellett – közel sem valamennyi, de így is – 6620 elítélt és 696 kényszergyógykezelésre kötelezett büntetőügyét tekintette át. A munka az igazságügyi tárcánál 1991. február 11-én, a Legfelsőbb Bíróságon március 14-én vette kezdetét.²¹ A bizottság egyik tagja, Kahler Frigyes vetette utóbb papírra:

„A jogsérelmek orvoslásának elvileg a büntető eljárásjog rendkívüli eszközei rendelkezésre álltak ugyan, de a rendkívüli jogorvoslat intézményei tehetetlenül álltak azokkal az elítélésekkel szemben, amikor az elítélés megfelelt ugyan a jogi normáknak, de az elítélés alapja amorális jogi norma volt. Ugyancsak kezelhetetlenek voltak azok az elítélések is, ahol az elítélések »hibátlan« normára hivatkozással történtek, de azokat törvénysértő módon alkalmazták.”²²

Amíg az első két semmisségi törvény esetében „nem szorosan vett tételes jogon alapuló, jogértelmezési megalapozású kritika vezetett [...] a semmisség megállapításához”, addig itt más volt a helyzet.²³ A törvény már nem ex lege, hanem a bíróság különleges eljárásához és egy feltételhez kötötte a semmisség megállapítását.²⁴ Amennyiben az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése XXIV. ülészakán 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában rögzített alapjogok gyakorlása miatt marasztalták el egykor a vádlottakat, ekképp mérlegeli, s így állapíthatja meg és nyilváníthatja ki a bíróság azt, hogy az elítéltetés semmis.²⁵

A negyedik semmisségi törvény, a 2000. évi CXXX. törvény

Ez a jogszabály nem kevés politikai, jogpolitikai küzdelem árán keletkezett. Az első semmisségi törvényhez vezető politikai konszenzus elégtelen volt ahhoz, hogy valamennyi ’56-ért elmarasztalt jogi, erkölcsi és politikai rehabilitációban részesüljön. Dornbach interjújában a lincselésekkel összefüggésben célzott erre: Nagy és társai újratemetése után „sok ingerült levelet kaptunk, kifogásolva, miért került a mártírok listájára példának okáért

²⁰ A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöki Irattára, 1991. El. I. A. 1/8.

²¹ ZINNER 2002: 104.

²² KAHLER 2002: 189.

²³ KIRÁLY 1994: 322.

²⁴ Idetartozott a lázadás, izgatás, tiltott határátlépés, egyesületi joggal való visszaélés, sajtórendészeti vétség stb.

²⁵ 10 évvel később az 1976. évi 8. tvr. hirdette ki Magyarországon.

Tóth Ilona [...] a Köztársaság tériek. Tény, a névsor azóta is vitára ad okot.” Az ügyvéd leszögezte, hogy a TIB általánosságban a beszél a „forradalom mártírjairól”.²⁶

Az 1989. évi XXXVI. törvény szűkkeblű mivolta felett 2000-ben járt el az idő. A december 12-én elfogadott jogszabály eljárásjogi oldalról közelített a megoldáshoz, lehetőséget biztosítva arra, hogy valamennyi, bárminő '56-os szerepvállalás miatt elmarasztalt áldozat jogállami elégtételben részesüljön, a törvény erejénél fogva.²⁷ A hónapok tehát határoztak a megtorlást kiszolgáló anyagi jogszabályokkal összefüggő elítélések 1989-es semmissé nyilvánítása után az eljárási jogszabályokkal összefüggő elmarasztalások semmisségéről is, de mikor?²⁸ Ez az értékítélet ugyanis tucatnyi esztendő várattott magára. Az új jogszabály lényege szerint nem az számít, hogy konkrétan mely törvényi tényállás miatt született meg a korábbi elmarasztalás, hanem annak van jelentősége, hogy az elítélés a felrótt cselekményt a forradalommal összefüggésben elkövetettnek tekintette-e. Azért, mert az egykori „különleges” eljárások nem voltak pártatlanok, nem biztosítottak teret az elfogulatlan ítélkezésre, eleve reménytelenné vált azoknak a sorsa, akiknek ügyét az ilyen eljárásokat alkalmazó bíróságok tárgyalták.

Az ötödik semmisségi törvény, a 2016. évi LVI. törvény

Történelmi eseményre emlékeztet az ötödik, a 2016. évi LVI. semmisségi törvény. A Tisztelt Házban elfogadott felső szintű jogszabály 2016. június 16-ától volt hatályos, mindezzel és számával a néhai miniszterelnök és társai kivégzésére is utal. Lényege e jogszabálynak az – miként címe rögzíti –, hogy „2016. évi LVI. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról szóló 2000. évi CXXX. törvénynek a semmisség igazolása iránti eljárás hatékonyabb működése érdekében szükséges módosításáról”.²⁹ A törvényhozó kizárólagos jogkörrel a Kúriára ruházta a jogszabályban rögzítettek érvényre juttatását. Ennek során a Kúria 2016. október 13-án megsemmisítette az 1958-as, Nagyot és társait elmarasztaló ítéletet.

²⁶ ZINNER 2002: 85.

²⁷ KAHLER 2002: 196.

²⁸ A rögtönbíráskodás során, a gyorsított, valamint a népbíróági eljárásban ítélkező tanácsok ítéletei tartoztak ide – a forradalom és szabadságharc céljával, eszmeiségével azonosulásra tekintettel –, ha az elmarasztalás a forradalommal, illetve harci cselekménnyel összefüggésbe hozott cselekmény miatt történt.

²⁹ *Magyar Közlöny*, 2016. (június 8.) 80. sz. 6186.

Irodalom- és forrásjegyzék

- KAHLER Frigyes (2002): A harmadik semmisségi törvény. In KAHLER Frigyes (s.a.r.): *A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III.* Budapest: Kairosz, 187–196.
- KIRÁLY Tibor (1994): A három semmisségi törvény jogi természete. *Magyar Jog*, 41(6), 321–323.
- KIRÁLY Tibor (2005): A három semmisségi törvény jogi természete – és a negyediké. In KIRÁLY Tibor: *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból, ahogyan magukon viselik a korszakok bélyegét.* Budapest: ELTE ÁJK, 223–230.
- KULCSÁR Kálmán (1994): *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1998.* Budapest: Akadémiai.
- PAJCSICS József (1993): Nagy Imre és mártírtársai sírhelyének felkutatása, 1988–1989. *Rendészeti Szemle*, 31(10), 89–106.
- ZINNER Tibor (1995): A megtorlás vége – a konszolidáció kezdete? Egy bírósági statisztika margójára. *História*, 17(9–10), 23–25.
- ZINNER Tibor (2002): Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. In KAHLER Frigyes (s.a.r.): *A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III.* Budapest: Kairosz, 15–106.
- ZINNER Tibor (2009): Qui prodest? Miért menthette fel a Legfelsőbb Bíróság csak Nagy Imrét és társait, és miért nem Mindszenty Józsefet és társait is a rendszerváltás idején? *Büntetőjogi tanulmányok X.* Budapest: Magyar Közlöny, 23–40.
- ZINNER Tibor et al. (2005): *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962.* Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó.